

ارزیابی روشهای مختلف کمی سازی موانع غیر تعرفه ای و محاسبه معادل تعرفه ای محصولات شیلاتی

یعقوب زراعت کیش

drzeraatkish@gmail.com

باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

تاریخ دریافت: مرداد ۱۳۹۴

تاریخ پذیرش: آذر ۱۳۹۴

چکیده

صیادی در منابع آبی کشور و حوزه پرورش آبزیان، اهمیت زیادی برای اقتصاد کشور دارد. حرفه صیادی و پرورش ماهی، فرصتهای اشتغال و درآمدی متنوعی را برای اهالی مناطق مختلف کشور ایجاد نموده و نقش مهمی را در تأمین پروتئین و تغذیه بسیاری از خانوارها در مناطق روستایی و شهری ایجاد می‌نماید. حذف موانع غیرتعرفه ای و معادل سازی آنها با تعرفه در ماده ۱۱۵ قانون برنامه سوم و ماده ۳۳ قانون برنامه چهارم به وضوح تصریح شده است. در مطالعه حاضر گزینش روش مناسب کمی سازی موانع غیرتعرفه ای و تعیین معادل های تعرفه ای برای آنها در حد آمار و اطلاعات موجود بر روی محصولات شیلاتی ایران طی دوره ۱۳۸۶-۱۳۹۲ بررسی شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد که کاربردی ترین روش در مطالعات محصولی رویکرد شکاف قیمتی است که در این روش معادل تعرفه ای با محاسبه شکاف قیمتی بین کالاهای وارداتی و کالاهای مشابه داخلی محاسبه می شود. بررسی معادل های تعرفه ای در خصوص محصولات مورد مطالعه با این روش گویای این است که معادل تعرفه ای محصولات رو به افزایش گذاشته به گونه ای که هم اکنون برای محصولات زینتی، ماهیان اصلاح نژادی و قزل آلا معادل تعرفه ای مثبت می باشد. در مورد محصول میگو و تن ماهیان نیز اگر چه علی رغم رشد زیاد قیمت های داخلی نسبت به قیمت های جهانی هنوز معادل تعرفه ای منفی است اما قدر مطلق آن در حال افزایش می باشد و در صورت ادامه روند فعلی امکان دچار شدن به وضعیت مشابه سایر تولیدات وجود دارد.

لغات کلیدی: موانع غیر تعرفه ای، معادل تعرفه ای، شکاف قیمتی، بخش شیلات، ارزیابی روشهای مختلف کمی سازی

* نویسنده مسئول

مقدمه

تجارت بین الملل محسوب می شود. به رغم همه پیشرفتی که در چارچوب سازمان تجارت جهانی در زمینه آزاد سازی جهانی و حذف اقدامات مخل تجارت حاصل شده، تجارت محصولات کشاورزی کماکان درگیر محدودیت مداخلات یارانه ای و سایر اقدامات مخل تجارت است.

سند اولیه گات شامل محصولات کشاورزی هم می شد اما بعضی راههای گریز در متن گات وجود داشت که عملاً سبب شد تجارت محصولات کشاورزی تا حد زیادی از پوشش مقررات گات خارج شود. ماده یازده گات موانع غیر تعرفه ای (نظیر سهمیه های وارداتی و غیره) را ممنوع می کرد اما در همین ماده سه مورد استثنایی پیش بینی شده بود. اول اینکه دولتها مجاز بودند برای رفع کمبودهای داخلی صادرات را موقتاً محدود یا ممنوع کنند. دوم اینکه محدودیت صادرات و واردات برای اعمال استانداردها و مقررات مربوط به طبقه بندی و رده بندی و غیره مجاز بود و آخر اینکه دولتها می توانستند برای حفظ اثربخشی سیاستهای داخلی در مورد محدود کردن تولید یا عرضه محصولات کشاورزی و شیلات همزمان واردات این محصولات را هم محدود کنند. این استثنای آخری بخصوص اثر زیانباری بر آزاد سازی تجارت در کالاهای کشاورزی داشت.

نتیجه این بود که تجارت محصولات کشاورزی به شدت دچار اختلال شد. بعضی دولتها (عمدتاً کشورهای توسعه یافته مانند اعضای اتحادیه اروپا و ژاپن) از اقدامات مخل در زمینه محصولات کشاورزی حمایت می کنند. این دولتها برای این قبیل اقدامات خود دلایلی هم ارائه میکنند: حمایت از جوامع روستایی، امنیت غذایی، محافظت از کشاورزان در برابر تغییر جوی و نوسانات قیمت و غیره. با این حال این اقدامات با نظریه "مزیت نسبی" که پایه و اساس سیستم گات و سازمان تجارت جهانی است در تضاد قرار دارد.

به هر حال بعد از کشمکشهای فراوان سرانجام در دور اروگوئه بود که همه کشورهای طرف قرارداد موفق شدند جهت آزادسازی تجارت محصولات کشاورزی به تفاهم برسند این قرارداد مقررات جدیدی را در سه زمینه بسیار مهم ارائه کرد: دسترسی به بازار، حمایتهای داخلی و یارانه های صادراتی. قرارداد کشاورزی اما همچنان بسیار انعطاف پذیر است. کشورها کماکان می توانند از جوامع روستایی خود حمایت کنند و برخی از انواع یارانه ها مجاز شمرده شد. برای کشورهای درحال توسعه امتیازات ویژه ای در نظر گرفته شده و کشورهای کمتر توسعه یافته هم اصلاً لازم نیست تعرفه های خود را کاهش دهند یا یارانه ها را محدود کنند.

موضوع تجارت جهانی و ایجاد سازمان تجارت جهانی فرصتهایی را برای اعضا به وجود آورده است تا از مزایای دسترسی به بازارهای بزرگ جهانی استفاده کنند. جهانی شدن^۱ - واژه رایج دهه ۱۹۹۰ میلادی - یکی از مناقشه آمیزترین موضوعات در علوم اجتماعی است که هرچند در مورد آن بحث های زیادی صورت گرفته است ولی هنوز تعریفی جامع و فراگیر - که دربردارنده کلیه جوانب این پدیده باشد - ارائه نشده است و همچنان پیرامون تعریف آن مشاجرات و ابهامات فراوانی مشاهده می شود.

برخی نویسندگان جهانی شدن را "مرحله ای از سرمایه داری" و یا "مدرنیته اخیر" خوانده و برخی آن را "یک راه جدید تفکر" معرفی کرده اند. در عین حال گاه با تعاریفی نسبتاً "دقیق مواجه می شویم که آنها نیز نمی توانند ابهامات پیرامون این کلمه را کاملاً" بزایند و ضمناً علیرغم برخی همپوشانی ها، بسیار متفاوت و مختلفند (عباسی و حسینی، ۱۳۹۲).

در این قسمت به برجسته ترین بعد جهانی شدن یعنی مفهوم جهانی شدن اقتصاد می پردازیم. در باره این مفهوم نیز همانند جهانی شدن، به تعاریف و برداشت های گوناگونی بر می خوریم. اولین برداشت معمول از جهانی شدن اقتصاد، معنایی مترادف با "بین المللی شدن"^۲ است که رشد مبادلات و تعاملات بین المللی را مد نظر قرار می دهد (گیلن، ۱۳۸۰). در دومین کاربرد، جهانی شدن (اقتصاد) معادل "آزادسازی"^۳ ملاحظه شده است. در این نگرش، جهانی شدن به "فرایند حذف محدودیتهای تحمیل شده از ناحیه دولت بر روابط خارجی کشورها به منظور دستیابی به یک اقتصاد جهانی باز و بدون مرز اشاره دارد. به عبارتی دیگر، در این کاربرد، منظور از جهانی شدن فرایند ادغام^۴ در اقتصاد بین الملل می باشد. شواهدی از چنین جهانی شدن در دهه های اخیر را می توان در کاهش گسترده یا حتی حذف کامل موانع بر سر راه تجارت، محدودیتهای ارزشهای خارجی، کنترل سرمایه و نیز حذف روایید برای شهروندان برخی کشورها مشاهده نمود (واترز، ۱۳۷۹). تجارت محصولات کشاورزی یکی از بحث برانگیزترین جنبه های

¹ Globalization

² Internationalization

³ liberalization

⁴ Integration

کشورهای صنعتی است. البته کاهش از سطوح بالاتر، احتمال منافع رفاهی بیشتری را نسبت به کاهش های متناظر در سطوح پایینتر تعرفه دارد. پراکنش نرخ های تعرفه اساسا کاهش یافته، اما در واقع کاهش تعرفه ها بازتابی از جایگزینی موانع غیر تعرفه ای بجای تعرفه است. علاوه بر کاهش تعرفه ها، پوشش موانع غیر تعرفه ای نظیر انحصارات موسسات تجاری دولتی نیز کاهش چشمگیری یافته است ایران نیز به منظور تطابق ساختار تجاری کشور با موازین بین المللی و حرکت به سمت آزادسازی تجاری قدمهایی در این زمینه برداشته است (کمیجانی، ۱۳۸۰). حذف موانع غیرتعرفه ای و معادل سازی آنها با تعرفه در ماده ۱۱۵ قانون برنامه سوم و ماده ۳۳ قانون برنامه چهارم و برنامۀ پنجم به وضوح تصریح شده است. در این راستا در سال ۱۳۸۲ برای اولین بار سعی شده است جریان تجاری به حمایت های تعرفه ای متکی گردد و موانع غیرتعرفه ای با معادل تعرفه ای جایگزین شده است (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۸۲).

کمی سازی موانع غیرتعرفه ای پیچیده و اثرات آن بر تجارت به سختی قابل اندازه گیری است (Jensen, 2002). اقتصاددانان برای کمی سازی موانع غیرتعرفه ای از روش های مختلفی نظیر نرخ معادل تعرفه، اندازه های فراوانی، روش پیمایشی کوشش های زیادی داشته و دارند (Bora, 2003). از این رو نیاز است تا روش های مختلف کمی سازی و تعیین نرخ های معادل تعرفه ای برای گزینش روش مناسب مقایسه و ارزیابی شوند. در مطالعه حاضر سعی شده است این مهم در حد آمار و اطلاعات موجود بر روی محصولات شیلاتی ایران بررسی شود.

مواد و روش کار

تعرفه ای کردن یعنی تبدیل موانع غیر تعرفه ای به تعرفه های تشبیتی. بالدوین (۱۹۷۰)^۱ موانع غیرتعرفه ای را به عنوان هر اقدام (معیار) دولتی یا خصوصی که سبب شود کالاها و خدمات یا منابع تولید آنها به طریقی تخصیص یابند که باعث کاهش درآمد واقعی بالقوه جهانی شوند، تعریف کرده است در گام اول حرکت به سمت آزادسازی کشورهای مشارکت کننده- به استثنای آنهایی که تحت پوشش رفتار ویژه قرار گرفتند. باید معیارهای غیر تعرفه ای شان را به تعرفه های تشبیت کننده تبدیل کنند. تعرفه ای کردن به نحوی که مورد عمل قرار گرفته خالی از اشکال نیست. با این حال منافع آنی

تحت قرارداد کشاورزی دسترسی به بازار با حذف موانع غیر تعرفه ای ممکن می شود. موانع غیر تعرفه ای مانند سهمیه های وارداتی یا اجبار به گرفتن مجوز واردات و غیره از عوامل اصلی اختلال در تجارت بین الملل محسوب می شوند. در حقیقت قرارداد کشاورزی اعضا را ملزم کرده همه موانع غیر تعرفه ای را حذف کنند بدون اینکه الزاما میزان حمایت خود از تولیدات داخلی را کاهش داده باشند. در واقع اگر قبلاً محدودیت های غیر تعرفه ای (مانند سهمیه بندی وارداتی) باعث افزایش پنجاه درصدی قیمت کالای وارداتی در بازار میشده، دولت واردکننده می تواند با حذف موانع غیر تعرفه ای، تعرفه های خود را به میزان پنجاه درصد قیمت پایه افزایش دهد. به این ترتیب دولت مربوطه کماکان به حمایت از محصولات داخلی ادامه می دهد اما این حمایت نه بوسیله موانع غیر تعرفه ای بلکه از طریق افزایش تعرفه ها صورت می گیرد. در بعضی موارد هم از یک سیسم ترکیبی استفاده شد: سهمیه های سابق با تعرفه مشخصی حفظ شد اما امکان واردات بیش از سهمیه هم وجود داشت البته با تعرفه های بالاتر (معمولا چندین برابر) حذف موانع غیر تعرفه ای اولین قدم در جهت آزادسازی تجارت محصولات کشاورزی بود. همزمان اعضا خود را موظف کردند تعرفه ها را طی چند سال کاهش دهند (عباسی و حسینی، ۱۳۹۲).

بیش از ۵۰ درصد تجارت آفریقا در کشورهای جهان سوم صورت می گیرد و کشورهای صنعتی عمدتاً وارد کننده آفریقا هستند؛ به گونه ای که اروپا، آمریکا و ژاپن واردکننده نیمی از آفریقا دنیا هستند (Hillman, 1991). بدیهی است در زمینه صادرات و واردات محصولات شیلاتی در کشور، جهت اعمال سیاست های حمایتی مناسبی می توان از انواع ابزارهای تجاری مناسب، متناسب با وضعیت تجاری و قیمت های داخلی کشور استفاده نمود.

هم اکنون نیز کاهش موانع غیر تعرفه ای مورد توجه جدی است و انتظار می رود اعضای سازمان جهانی تجارت به دنبال کاهش هر چه بیشتر موانع غیرتعرفه ای باشند. از این رو کاهش موانع غیرتعرفه ای و معادل سازی آنها با موانع تعرفه ای از اهداف جدی آزادسازی تجاری محسوب می شود (گمرک جمهوری اسلامی، ۱۳۹۲).

بر اساس گزارش بانک جهانی تحت عنوان "چشم اندازهای اقتصادی جهان در سال ۲۰۰۱" میانگین نرخ تعرفه کشورهای در حال توسعه از ۳۰ درصد در اوایل دهه ۱۹۸۰ به حدود ۱۵ درصد در اواخر دهه ۱۹۹۰ (نصف) کاهش یافته است. کاهش مطلق نرخهای تعرفه کشورهای در حال توسعه بسیار بیشتر از

¹ Baldwin, R. (1970)

روش های آمار مقایسه ای^۷، تحلیل هزینه و فایده^۸ و تجزیه و تحلیل تعادل عمومی^۹ از جمله روش هایی هستند که در دسته دوم (اندازه گیری اثر رفاهی موانع غیرتعرفه ای) کاربرد دارند.

به طور کلی روش هایی مانند شکاف (اختلاف) قیمتی، روش پیمایشی، روش اندازه ای فراوانی، مدل های جاذبه ای، نرخ های حمایت اسمی و موثر کاربرد گسترده ای در کمی سازی و اندازه گیری موانع غیرتعرفه ای دارند که در اینجا بسته به هدف تحقیق که بیشتر دارای رویکرد تاثیر این معیارها بر حجم تجارت است برخی از این روش ها بررسی و مقایسه خواهند شد.

مسئله مهم دیگر در زمینه موانع غیرتعرفه ای مشکلات موجود در اندازه گیری عملی موانع غیرتعرفه ای است. شکاف عمیقی بین تجزیه و تحلیل تئوریک موانع غیرتعرفه ای و اندازه گیری آنها وجود دارد. در عمل ایجاد هزینه های اضافی و اختلاف قیمتی بین تولیدات داخلی و خارجی عناصر اساسی کمی سازی موانع غیرتعرفه ای هستند. اما اطلاعات در این زمینه اندک است. حتی زمانی که نتیجه و اثر موانع غیرتعرفه ای عیناً قابل مشاهده است مقدار و اندازه این اثر با کمی سازی موانع غیرتعرفه ای بدست نمی آید.

در دور اروگوئه از روش شکاف قیمتی برای تنظیم معادل تعرفه ای موانع غیرتعرفه ای استفاده شد. فرض این روش اینست که اختلاف قیمت داخلی و قیمت جهانی ناشی از آثار محدود کننده تمام موانع غیرتعرفه ای موجود در بازار است. در تمام کشورها قیمت های عمده فروشی و در صورت عدم دسترسی به آن قیمت های تولیدکننده به عنوان مناسب ترین معیار بجای قیمت داخلی محسوب شده و میانگین قیمت سیف وارداتی کشور مورد نظر مناسبترین قیمت بجای قیمت جهانی است.

روش اختلاف (شکاف) قیمتی از جمله روش هایی است که اثر موانع غیرتعرفه ای بر جریان تجارت را اندازه گیری می کند. این روش بر این عقیده استوار است که موانع غیرتعرفه ای به وسیله اثرشان بر متغیرهای داخلی در مقایسه با متغیرهای مرجع (جهانی) قابل شناسایی و اندازه گیری هستند. استفاده اصلی این روش در محاسبه معادل های تعرفه ای است. با وجود اینکه این روش از نگاه مفهومی از

برای دستیابی به شفافیت در حمایت در مقابل واردات را فراهم می کند. بعلاوه تعرفه ها به طور کلی نسبت به دیگر موانع وارداتی ترجیح دارند چرا که قابل پیش بینی تر، غیر تبعیض آمیزتر، آسانتر از تعهد و در مقابل فساد کمتر اثرپذیر هستند. تعرفه ها همچنین رقابت را در بازارهای داخلی تسهیل می کنند و امکان لازم برای کشورهای وارد کننده را به تعدیل در تجارت در قبال تغییرات قیمتی در بازار جهانی فراهم می آورند. هیلمن (۱۹۹۱)^۱ موانع غیرتعرفه ای را هر سیاستی غیر از تعرفه ها که باعث انحراف تجاری شود تعریف کرده و آنها را در سه گروه تقسیم بندی کرد (Hillman, 1991).

موچان و ارمنکو (۲۰۰۳)^۲ معتقدند که موانع غیرتعرفه ای، معیارهایی غیر از تعرفه هستند که ارتباط تنگاتنگ با سیاست ها و اقدامات دولت در عرصه تجارت دارند (Movchan and Eremenko, 2003).

در عرصه جهانی و در کشورهای مختلف ابزارهای غیرتعرفه ای مختلفی به کار گرفته می شوند که در اینجا به برخی از طبقه بندیها اشاره شده است. دیردوف و استرن (۱۹۹۷)^۳ و همچنین آنکتاد بر مبنای تقسیم بندی خود از موانع غیرتعرفه ای، انواع مختلف از موانع غیرتعرفه ای را که ممکن است مورد استفاده قرار گیرند طبقه بندی نمودند (Deardoff and Stern, 1997).

تاکنون روش های مختلفی در کمی سازی موانع غیرتعرفه ای مورد استفاده قرار گرفته است که این روش ها را می توان با توجه به هدف کمی سازی در دو دسته بندی جداگانه جای داد. چنانچه هدف از کمی سازی، اندازه گیری اثر موانع غیرتعرفه ای بر جریان تجارت باشد از یک دسته از روش ها استفاده می شود. چنانچه هدف کمی سازی اثرات موانع غیرتعرفه ای بر رفاه باشد دسته ای دیگر از روش ها را می توان بکار گرفت. از جمله روش هایی که در دسته بندی اول (اندازه گیری اثر موانع غیرتعرفه ای بر تجارت) قرار می گیرند می توان به روش های شکاف (اختلاف) قیمتی^۴، روش پیمایشی^۵ و مدل های جاذبه ای^۶ اشاره کرد (Bora, 2003).

1 Hillman, J. S., (1991)

2 Movchan, V. and Eremenko, I. (2003)

3 Deardorff, A. and R. Stern (1997).

4 - Price – Wedge Method

5 - Surveys Method

6 - Gravity Models

7 - Comparative Statistics

8 - Cost- Benefit

9 - General Equilibrium

روش اختلاف قیمتی با محدودیت هایی روبرو است. این روش امکان مقداری کردن اثرات مجموعه ای از موانع غیرتعرفه ای را فراهم می کند اما قادر نیست تاثیر موانع غیرتعرفه ای مختلف را مجزا کند. رابطه بندی اندازه گیری موانع غیرتعرفه ای به عنوان درصد اختلاف قیمتی بین کالاهای وارداتی و داخلی تنها تحت این فرض که کالاهای وارداتی و داخلی قابلیت جانشینی کامل دارند معتبر است. مقایسه بین قیمت داخلی و جهانی کالا ممکن است در نتیجه تفاوت های موجود در کشش های عرضه و تقاضا کشورهای مختلف دچار محدودیت شود.

سامنر در مقاله ای ضمن مرور مفاد موافقت نامه کشاورزی به شیوه تعیین معادل تعرفه ای اشاره ای کرده است.

روش ارائه شده برای برآورد معادل تعرفه ای در دور مذاکرات تجاری اروگوئه بر حسب سطح توسعه کشور و ماهیت موانع وارداتی مورد استفاده آن کشور متفاوت است. در صورتیکه تعرفه کالایی قبل از آغاز دور اروگوئه به سقف معین محدود بوده است کشور مورد مطالعه موظف است در صورت عدم استفاده از موانع غیر تعرفه ای، سطح تعرفه خود را از این حد فراتر نبرد و در صورت استفاده از چنین موانعی، آنرا به تعرفه تبدیل کند اما در مورد کالاهایی که تعرفه آنها فاقد سقف معین است و موانع غیر تعرفه ای نیز در واردات آنها استفاده نمی شود. کشور مورد مطالعه باید سطح تعرفه ای خود را طی یک دوره شش ساله به سطح معین کاهش داده و در صورت استفاده از موانع غیر تعرفه ای برای واردات این کالا آنها را تبدیل به تعرفه کند. در این میان بسیاری از کشورهای در حال توسعه می توانند از امتیازاتی چون دوره زمانی و سقف تعرفه ای متفاوت با کشورهای توسعه یافته استفاده کنند. معیار دقیق مانع غیر تعرفه ای بر حسب اثری که بر قیمت ها دارد معیاری است که قیمت داخلی ایجاد شده بدون مانع غیر تعرفه ای را با قیمتی مقایسه کند که در شرایط وجود مانع غیر تعرفه ای حاکم می شود. با این فرض که قیمت پرداختی به عرضه کنندگان بدون تغییر باقی بماند. با این حال از آنجا که این قیمت ها معمولاً غیر قابل اندازه گیری و مشاهده هستند معیار واقعی موانع غیر تعرفه ای بر اساس مقایسه قیمت های جهانی است. در ادامه روش های محاسبه معادل های تعرفه ای با بیان متفاوتی ارائه شده است. یکی از راه حل های موجود آنست که بجای تفاوت قیمت محصول تولید شده در داخل و قیمت کالاهای وارداتی، تفاوت قیمت کالای وارداتی در داخل کشور و قیمت فاکتور آن بررسی می شود.

رویکرد اثر موانع غیرتعرفه ای بر تجارت نشأت گرفته است، ولی می توان معادل های تعرفه ای را به عنوان متغیر در مدل های تعادل جزئی و عمومی که در اندازه گیری اثرات رفاهی موانع غیرتعرفه ای تمرکز دارند بکار گرفت.

معادل تعرفه ای با محاسبه شکاف قیمتی بین کالاهای وارداتی و کالاهای مشابه داخلی محاسبه می شود. مقدار صحیح موانع غیرتعرفه ای از مقایسه قیمت هایی که در زمان نبود موانع غیرتعرفه ای پدیدار می شوند با قیمت های داخلی در زمان وجود موانع غیرتعرفه ای (با لحاظ این نکته که قیمت پرداختی به عرضه کنندگان بدون تغییر باقی بماند) بدست می آید. اما آشکار است که این قیمت ها غیرقابل مشاهده هستند و اندازه واقعی موانع غیرتعرفه ای با مقایسه قیمت های داخلی و جهانی در حضور موانع غیرتعرفه ای محاسبه می گردد. البته می توان با استفاده از مقادیر تجاری و کشش های عرضه و تقاضای کالاهای داخلی و وارداتی تعدیل هایی در قیمت ها در غیاب موانع غیرتعرفه ای ایجاد کرد (Laird and Vessnar, 1991).

قیمت های داخلی کالای وارداتی بایستی با قیمت های فاکتوری (مانند قیمت سیف) کالای وارداتی که بوسیله واردکنندگان داخلی به صادرکنندگان خارجی پرداخت می شود (هزینه های حمل و نقل را در بر می گیرد) اما تعرفه ها را شامل نمی شود) مقایسه شود. چنانچه این قیمت ها دسترس نباشند می توان از اندازه های جانشین مانند قیمت واردات صادرکنندگان مختلف استفاده کرد. معادل تعرفه ای موانع غیر تعرفه ای بوسیله باقیمانده اختلاف قیمتی هنگامی که قیمتها به وسیله تعرفه، هزینه های حمل و نقل و کیفیت های مختلف محصول تصحیح شوند، بدست می آید (موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، ۱۳۹۲). همچنین می توان با کسر نمودن تعرفه از معادل کل موانع، معادل تعرفه ای موانع غیر تعرفه ای را به دست آورد.

نرخ معادل تعرفه ای براساس رابطه (۱) قابل محاسبه است.

$$TE = \left[\frac{P_d - (P_w * ER)}{P_w * ER} \right] \times 100$$

TE = معادل تعرفه ای است.

P_d = قیمت داخلی کالا (قیمت عمده فروشی)

P_w = قیمت جهانی کالا (قیمت سیف)

ER = نرخ ارز است

چنانچه ملاک عمل رابطه (۵) قرار گیرد رابطه (۴) به رابطه (۶) تغییر می یابد.

$$(6) = CP(1) - CP(0)$$

در روش بانک جهانی حقوق گمرکی (TD) به واسطه این فرض که معادل تعرفه ای در یک زمان ثابت در نظر گرفته شده است اما چنانچه بخواهیم از این رابطه با بهره گیری از اطلاعات تعرفه ای سال ۱۳۸۲ (سالی که موانع غیر تعرفه ای حذف گردیدند) و سال ۱۳۸۱ به محاسبه معادل تعرفه ای بپردازیم (همانند مطالعه موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی^۱) در آن صورت دیگر فرض ثابت بودن TD معتبر نمی باشد و رابطه (۴) به رابطه (۷) تغییر می یابد.

(۷)

$$= \frac{CP(1) + TD(1) - CP(0) - TD(0)}{1 + TD(0) + CP(0)} = \frac{T(1) - T(0)}{1 + (TD(0) + CP(0))}$$

معادل تعرفه ای

که در این رابطه $T(1)$ و $T(0)$ به ترتیب تعرفه در سال ۱۳۸۲ و ۱۳۸۱ می باشد.

مجموع ایرادات فوق اعتبار علمی روش بانک جهانی را مخدوش کرده و در استفاده از آن بایستی جانب احتیاط رعایت شود.

در یک ارزیابی کلی در مورد روش های ارائه شده در این تحقیق می توان گفت که دسته ای از روش ها مانند معیارهای فراوانی و روش پیمایشی تنها شاخص هایی عددی برای ارزیابی موانع غیرتعرفه ای بدست می دهند و اطلاعاتی در مورد میزان تاثیر این موانع بر جریان تجارت بطور مستقیم بدست نمی دهند.

گروهی دیگر از روش ها مانند مدل های جاذبه ای و تحلیل های اقتصاد خرد و تعادل عمومی به ارزیابی تاثیر موانع غیرتعرفه ای بر جریان تجارت و رفاه می پردازد و عموماً از نتایج روش اندازه های فراوانی به عنوان متغیر در این مدل ها استفاده می شود.

در این تحقیق با توجه به مطالب پیش گفته، روش بانک جهانی غیرمناسب ارزیابی شد چرا که در روش بانک جهانی حقوق گمرکی (TD) به واسطه این فرض که معادل تعرفه ای در یک زمان مشخص محاسبه خواهد شد ثابت در نظر گرفته

روش دیگر که در معادل سازی موانع غیرتعرفه ای مورد استفاده قرار می گیرد روش بانک جهانی است.

روش بانک جهانی بصورت زیر قابل محاسبه است.

(۲)

$$Pm = Pw \times ER \{1 + TD + CP(\cdot)\} \{1 + NTB\}$$

Pm : قیمت کالای وارداتی در داخل کشور، Pw قیمت کالای وارداتی در مرز کشور وارد کننده، ER نرخ ارز، TD حقوق گمرکی، $CP(\cdot)$ سود بازرگانی قبل از حذف موانع غیر تعرفه ای و NTB موانع غیر تعرفه ای است. پس از رفع موانع غیرتعرفه ای معادل آن به سود بازرگانی اضافه می گردد و سود بازرگانی به $CP(1)$ افزایش یافته و قابل تبدیل به فرمول (۳) است.

(۳)

$$Pm = Pw \times ER \{1 + TD + CP(1)\}$$

با مساوی قرار دادن روابط (۲) و (۳) معادل تعرفه ای موانع غیرتعرفه ای زیر قابل محاسبه است.

(۴)

$$NTB = \frac{1 + TD + CP(1)}{1 + TD + CP(0)} - 1 = \frac{CP(1) - CP(0)}{1 + TD + CP(0)}$$

روش بانک جهانی و فرضیات آن دارای ابهامات چندی به شرح زیر است:

در روش بانک جهانی فرض شده است که در یک سال خاص با حذف موانع غیر تعرفه ای درصدی به عنوان معادل تعرفه ای این موانع به سود بازرگانی افزوده می شود که از طریق رابطه (۴) قابل محاسبه است، اما چنانچه درصد معادل تعرفه ای برای اضافه کردن به سود بازرگانی مشخص است (درصدی که برای بدست آوردن $CP(1)$ بایستی به $CP(0)$ اضافه شود) ضرورت استفاده از رابطه فوق چیست؟ به عبارت دیگر طبق استدلال بانک جهانی $CP(1) - CP(0)$ در رابطه فوق نماینده معادل تعرفه ای موانع غیرتعرفه ای است و از پیش مشخص است. همچنین در این روش مشخص نشده است که چرا موانع غیرتعرفه ای به صورت یک جزء بر کل قیمت کالا بعد از اخذ سود بازرگانی و حقوق گمرکی اعمال شده است به عبارت دیگر چرا به جای رابطه (۵) که صحیح تر به نظر می رسد از رابطه (۴) استفاده شده است.

(۵)

$$Pm = Pw \times ER \{1 + TD + CP(0) + NTB\}$$

۱- موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی (۱۳۸۲)، چارچوب کلی برای منطقی کردن تعرفه های کشور، معاونت پژوهش های بازرگانی - اقتصادی

از جمله مشکلات این روش ناتوانی در تفکیک میزان اثرگذاری موانع بر بخش های مختلف است. اما با همه این مشکلات این روش قادر است فراوانی انواع مختلف موانع غیرتعرفه ای و میزان تولید و تجارت تحت پوشش موانع غیرتعرفه ای را مشخص کند. اهمیت اساسی این روش در واقع در ایجاد شاخصهایی است که می توان از آنها به عنوان متغیر در مدل های اقتصادسنجی سود جست. استفاده از اندازه های فراوانی به عنوان متغیر جانشین در مدل های اقتصاد سنجی یکی از راههایی است که اطلاعات زیادی در اختیار قرار می دهد. روش جاذبه یکی دیگر از روش های محاسبه موانع تعرفه ای می باشد

زمانی که مقصود اندازه گیری و کمی سازی موانع غیرتعرفه ای است و از انواع تکنیک های مختلف برای تشریح محدودیت های تجاری که با تعرفه ها قابل توضیح نیستند بهره می گیریم یکی از روشها بررسی باقیمانده مدل های رگرسیون است. مدل ثقلی، اریب اثرات مرزی تجارت را مورد بررسی قرار می دهد.

مدلهای جاذبه ای اولین بار در تجارت بین الملل مورد استفاده قرار گرفتند. اما پیش از آن نیز در مطالعات علوم اجتماعی مورد استفاده بوده اند اگرچه در نیمه دوم قرن ۱۹ میلادی برای توضیح جریانهای اجتماعی و مهاجرت بکار رفته اند.

مدل های جاذبه ای مبتنی بر تئوری نیوتن هستند. بر مبنای تئوری جاذبه نیوتن (F_{ij}) نیروی جاذبه بین دو توده (M_i و M_j) بوسیله رابطه $F_{ij} = \frac{G(M_i \times M_j)}{D_{ij}^2}$ اندازه گیری می شود.

در این رابطه M_i و M_j دو کره هستند D_{ij} مسافت (فاصله) بین دو کره و G ثابت جاذبه است. اقتصاددانان در دهه ۶۰

دریافتند که معادله $F_{ij} = \frac{(M_i^a \cdot M_j^b)}{D_{ij}^2}$ قادر است جریان

تجارت را به خوبی توضیح دهد. چنانچه F_{ij} جریان تجارت از منبع i تا مقصد j باشد. آنگاه M_i و M_j اندازه های اقتصادی دو منطقه، D_{ij} فاصله بین دو منطقه و a و b مقادیر ثابت هستند. این مدل در اقتصاد تا مدت های طولانی بدون پشتوانه تئوریک مورد استفاده قرار می گرفت تا اینکه اندرسون (۱۹۷۹) پایه تئوریکی مرتبط با خصوصیات اقتصاد رقابت انحصاری برای آن ایجاد کرد. با ایجاد پایه تئوریکی برای این مدل، روش جاذبه ای توسعه یافت (Anderson, 1979).

شده است و این فرض ثابت بودن TD (با توجه به مطالب پیش گفته) نمی تواند معتبر باشد
روش دیگر رویکرد مبتنی بر سیاهه برداری^۱ یا معیارهای فراوانی^۲ می باشد. این روش امکان دسترسی به فراوانی و درصد واردات تحت پوشش قوانین محدودکننده تجاری را میسر می کند در این روش سه منبع اطلاعاتی قابل استفاده است.

- داده های مربوط به قوانین از قبیل تعداد قوانین محدودکننده که می تواند برای ایجاد شاخص های آماری مختلف بکار رود.

- داده های مربوط به فراوانی موانع داده های مربوط به تعداد شکایات در زمینه تبعیضات قانونی و گزارش های بین المللی شاخص های فراوانی موانع غیرتعرفه ای را می توان بصورت ساده مورد استفاده قرار داد یا اینکه توسط واردات یا تولید به آنها وزن داده و به صورت وزنی استفاده کرد.

معیارهای فراوانی موانع غیرتعرفه ای شامل الف) تعداد محدودیت ها ب) آزمون فراوانی تعداد گروههای مشمول موانع غیرتعرفه ای به عنوان درصدی از کل محصولات در طبقه بندی مورد نظر ج) آزمون واردات تحت پوشش : به عنوان ارزش واردات کالای مشمول موانع غیرتعرفه ای به عنوان درصدی از واردات گروه کالایی مورد بررسی.

آزمون فراوانی به صورت زیر محاسبه می شود.
(۸)

$$F = \left[\frac{\sum_{i=1}^T D_i N_i}{N_t} \right] \times 100$$

F = آماره آزمون فراوانی، N_i کالای مورد نظر از گروه کالاهای مورد بررسی، D_i متغیرهای مجازی، N_t تعداد کل کالاهای مورد بررسی است. متغیرهای مجازی بصورت $D_i = \begin{cases} 0 \\ 1 \end{cases}$ تعریف می شود و $D_i = 1$ است زمانی که کالای N_i حداقل دارای یک مانع غیرتعرفه ای باشد.
برای آزمون واردات تحت پوشش موانع غیرتعرفه ای می توان به جای تعداد کالاهای از ارزش واردات تحت پوشش حداقل یک موانع غیرتعرفه ای استفاده کرد.

1 Inventories-based Approaches
2 Frequency Measures

این روش در واقع رویکرد اقتصاد خرد در محاسبه معادل های تعرفه ای است که با برآورد مدل و از طریق تغییرات در واردات در نتیجه موانع غیرتعرفه ای سعی در معادل سازی موانع غیر تعرفه ای دارد. چنانچه بخواهیم مطالعه خود را در سطح خرد انجام دهیم این رویکرد چندان مناسب به نظر نمی رسد چرا که به تعداد محصولات تحت بررسی نیازمند برآورد مدل هستیم که این امر نیاز به آمار و اطلاعات بسیار زیادی دارد و عملی نمی باشد. اما برای مطالعات کلان و یا مطالعه یک یا چند محصول امکان استفاده از این روش عملی است. این روش در واقع به جای تمرکز بر اختلاف قیمتی ایجاد شده در نتیجه موانع غیرتعرفه ای که در روش اختلاف قیمتی استفاده می شود، تغییر در مقدار واردات در نتیجه موانع غیرتعرفه ای را بررسی می کند. قبلاً نیز بیان شد که چنانچه بخواهیم مطالعه خود را در سطح خرد انجام دهیم این رویکرد چندان مناسب به نظر نمی رسد چرا که به تعداد محصولات تحت بررسی نیازمند برآورد مدل هستیم که این امر نیاز به آمار و اطلاعات بسیار زیادی دارد و عملی نمی باشد. بنابراین از رویکرد شکاف قیمتی برای محاسبه معادل تعرفه ای محصولات کشاورزی استفاده شده است. در داخل کشور مقدسی (۱۳۸۶) در مطالعه ای به محاسبه معادل تعرفه ای موانع غیر تعرفه ای در بخش کشاورزی (محصولات باغی و زراعی) پرداخت. در این تحقیق نیز که از روش شکاف قیمتی استفاده شده است نتایج معادل های تعرفه ای محاسبه شده نشان می دهند که در اکثر محصولات روندی افزایشی بر معادل های تعرفه ای حاکم بوده است.

برای انجام تحقیق حاضر از آمار و اطلاعات قیمت عمده فروشی و قیمت سیف وارداتی ایران و متوسط جهان برای محصولات مورد مطالعه برای سالهای ۹۲-۱۳۸۶ استفاده شده است. آمار مورد نیاز از سالنامه های آمار بازرگانی خارجی (واردات)، فائو و وزارت جهاد کشاورزی به دست آمده است (اداره کل مقررات صادرات و واردات، ۱۳۹۲).

برای اکثر محصولات قیمت های عمده فروشی به این طریق به دست آمده اند که ابتدا از منابع مختلف قیمت عمده فروشی محصولات مختلف استخراج شده، آنگاه متوسط قیمت انواع محصولات یک گروه محاسبه شده است. قیمت های سیف وارداتی برای ایران و جهان عمدتاً از سایت فائو و آمار صادرات و واردات مرکز بازرگانی ایران استخراج شده اند و تنها برای معدودی از محصولات از سایر منابع اطلاعاتی ذکر شده استفاده شده است. در ضمن برای برخی از محصولات که ایران وارداتی نداشته از قیمت سیف پاکستان و ترکیه به عنوان

بایستی دقت شود که در اینگونه مدل ها کلیه متغیرهای موثر بر جریان تجارت در مدل لحاظ شود. رویکرد جاذبه ای سعی در اندازه گیری اثر موانع غیرتعرفه ای بر جریان تجارت دارد از این رو ممکن است از اثر موانع غیرتعرفه ای بر رفاه اجتماعی غفلت شود.

این مدل ها ممکن است نتوانند کل جریان تجارت را حتی در غیاب موانع غیرتعرفه ای و دیگر فاکتورهای موثر در اثرات مرزی توضیح دهند. همچنین این مدل ها در اندازه گیری تاثیر موانع بر روی تولیدات جزئی به فرضیات در نظر گرفته شده حساس هستند. از سویی چنانچه کلیه عوامل موثر بر جریان تجارت در مدل لحاظ نشود نتایج گمراه کننده خواهد بود.

همانگونه که قبلاً عنوان شد رویکرد سیاهه برداری قادر نیست میزان اثرگذاری موانع غیرتعرفه ای بر تجارت را متمایز کند. اما با بهره گیری از رویکرد پیمایشی به راحتی می توان درجه اهمیت موانع غیرتعرفه ای و اثرگذاری آنها بر جریان تجارت را (با مورد سوال قرار دادن فعالان عرصه تجارت که موانع غیرتعرفه ای اثرگذاری مستقیمی بر فعالیشان دارند) بررسی کرد.

روش پیمایشی قادر است اطلاعات طبقه بندی شده ای از میزان اهمیت موانع غیرتعرفه ای بدست دهد که می توان از این اطلاعات در مطالعات اقتصادسنجی سود جست و به یافته های مفیدی دست یافت.

این روش به مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه متکی است و زمانی که دیگر منابع اطلاعاتی در دسترس نباشد مفید بوده و می تواند به تشخیص و تعیین محدودیت ها از نظر درجه سختی و محدودکنندگی کمک نماید. روش دیگری که در تعیین معادل تعرفه های بکار می رود، استفاده از کشش تقاضای وارداتی است که بصورت رابطه (۹) است.

(۹)

$$TE = \frac{\Delta Qm}{Qm} \times \frac{(1+t)}{z}$$

در این رابطه TE نرخ معادل تعرفه ای، $Qm \Delta$ تغییرات واردات ناشی از موانع غیرتعرفه ای Qm سطح واردات در زمان وجود موانع غیرتعرفه ای، t نرخ اسمی تعرفه و z کشش تقاضا برای واردات است.

همانگونه که مشاهده می گردد در این روش برای محاسبه معادل تعرفه ای نیازمند برآورد مدل تقاضای وارداتی بوده و می بایست موانع غیرتعرفه ای به طریقی مانند روش معیارهای فراوانی کمی شده و در مدل لحاظ شود.

معادل تعرفه ای و بررسی دقیق تر آنها معادل های تعرفه ای با استفاده از متوسط سیف جهانی نیز محاسبه شده اند. در مورد ماهیان اصلاح نژادی برای تکثیر و پرورش با توجه به روند رشد شدید متوسط قیمت جهانی، معادل تعرفه ای محاسبه شده بر این اساس همواره مثبت بوده، گرچه در طول دوره این روند مثبت کاهشی بوده است.

میانگین رشد قیمت ۲۵ درصدی قیمت داخلی تن ماهیان در بین سالهای ۸۷-۸۸-۸۹-۹۰ نیز نتوانست باعث شود معادل تعرفه ای تن ماهیان تا سال ۹۱ مثبت شود و پایینتر بودن قیمت متوسط داخلی این محصول نسبت به متوسط جهانی باعث شده که در بیشتر سالهای دوره معادل تعرفه ای منفی باشد و در سالهای ۹۱ و ۹۲ با افزایش شدید قیمت داخلی، معادل تعرفه ای به سمت مثبت بگراید.

افزایش ۴۰۰ درصدی متوسط قیمت قزل الا از سال ۸۶ تا سال ۹۲ باعث شده است تا معادل تعرفه ای در سالهای ابتدایی دوره که بعلت پایین بودن متوسط قیمت داخلی نسبت به قیمت جهانی روند منفی را تجربه می کرد در سالهای پایانی دوره به روندی مثبت تبدیل گردد. محاسبه معادل تعرفه ای با متوسط قیمت جهانی نیز نشان دهنده مثبت بودن معادل تعرفه ای برای قزل الا است و بر این اساس معادل تعرفه ای در سال ۹۲ برابر با ۱۹/۴۵ در صد است.

جایگزین استفاده شده است. لازم به ذکر است که به خاطر در اختیار نبودن آمارو اطلاعات، تحقیق در سطح کدهای ۴ رقمی (HS) صورت گرفته است و مسئله همسانی و کیفیتهای مشابه دو کالا که در محاسبه معادل تعرفه ای بسیار مهم است، فدای ضعف در آمارو اطلاعات شده است. ضمن اینکه محاسبات نرخ تعرفه ای با نرخ ارز آزاد و دولتی صورت گرفته است.

نتایج

برای محاسبه معادل تعرفه ای تولیدات شیلاتی محصول میگو، انواع فیله ماهی، تن ماهیان، ماهیان اصلاح نژادی و تکثیر و پرورش، قزل آلا و ماهیان زینتی در نظر گرفته شد که در اینجا تک تک آنها بررسی و تحلیل می شود.

به رغم آنکه روند افزایشی قیمت داخلی ماهیان زینتی همراه با رشد متناسب با آن در سطح قیمت جهانی بوده، اما قیمت بالاتر داخلی باعث شده معادل تعرفه ای ماهیان زینتی در سالهای مورد مطالعه همواره مثبت بوده و این روند در طول دوره با توجه به اینکه تولید ماهیان زینتی از سال ۸۸ در استانهای مختلف کشور شروع شده و رو به افزایش می باشد وضعیت مثبت کاهشی را تجربه می نماید.

قیمتهای عمده فروشی، نرخ ارز و قیمتتهای وارداتی سه متغیر اثرگذار بر معادل تعرفه ای می باشند. برای مشاهده تغییرات

جدول ۱: معادل تعرفه ای تولیدات شیلاتی بر حسب متوسط سیف ایران

محصول	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
ماهیان زینتی	۱۶/۱۸	۱۸/۰۸	۳۳/۱۱	۵۵/۳۴	۷۵/۰۹	۱۰/۱/۱۲	۱۱۴/۰۸
ماهیان اصلاح نژادی، تکثیر و پرورش	۳۳/۱۲	۲۱/۸۶	۱۵/۹۳	۱۴/۱۸	۱۱/۱۳	۷/۰۷	۴/۹۴
تن ماهیان	-۴۲/۱۲	-۳۳/۱۲	-۲۷/۱۴	-۱۱/۰۰	-۷/۱۸	-۵/۵۲
فیله ماهی و انواع گوشت ماهی تازه و یخ زده	۶/۰۴	۱۳/۲۹	۲۴/۰۶	۳۰/۹	۴۴/۸۱	۵۱/۰۸	۶۶/۷
میگو	-۳۷	-۴۱/۱۶	-۵۶/۱۵	-۵۹/۲۴	-۶۴/۷۴	-۷۰/۱۹	-۸۹/۶۱
قزل آلا	-۳۳/۰۱	-۲۲/۱۴	-۱۷/۸۹	-۸/۷۱	۷/۰۸	۱۵/۶۸	۱۸/۱۵

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲: معادل تعرفه ای تولیدات شیلاتی بر حسب متوسط سیف جهان

محصول	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
ماهیان زینتی	۲۲/۳۲	۲۸/۰۸	۳۳/۵۱	۵۶/۱۴	۷۲/۱۹	۱۰۷/۳۳	۱۲۴/۱۵
ماهیان اصلاح نژادی، تکثیر و پرورش	۴۵/۵۲	۳۶/۱۶	۲۵/۷	۱۹/۲۳	۱۷/۰۳	۱۱/۰۷	۱۰/۷۷
تن ماهیان	-۷۲/۴۴	-۶۳/۲۲	-۴۷/۳۵	-۲۳/۰۰	-۱۸/۱۸	-۱۱/۵۲
فیله ماهی و انواع گوشت ماهی تازه و یخ زده	۸/۳۴	۲۲/۱۹	۳۴/۶۶	۶۲/۲۰	۵۸/۸۱	۶۳/۷۰	۷۶/۷
میگو	-۴۳	-۵۴/۲۶	-۷۶/۴۵	-۷۹/۶۴	-۸۴/۱۴	-۹۰/۱۹	-۱۰۰/۸۱
قزل آلا	-۴۴/۷۱	-۳۱/۰۴	-۲۷/۰۹	-۱۸/۰۱	۱۱/۰۹	۱۸/۱۱	۲۳/۲۵

ماخذ: یافته های تحقیق

با لحاظ متوسط قیمت سیف جهانی نیز وضعیتی مشابه را نشان می دهد. با توجه به کمتر بودن قیمت داخلی میگو نسبت به قیمت جهانی آن و رشد سریعتر قیمت های جهانی، معادل تعرفه ای میگو منفی بوده و قدر مطلق آن نیز افزایش یافته است. معادل تعرفه ای بر مبنای متوسط قیمت سیف جهانی نیز وضعیت مشابه ای را نشان می دهد با این تفاوت که با توجه به کندتر بودن رشد متوسط سیف جهانی، قدر مطلق معادل تعرفه ای رشد چندانی نداشته است. بلند مدت، جهت گیری های بلند مدت بر مبنای وضعیت تولید و بازار داخلی و خارجی محصولات بنا شده است. در نظام فعلی عدم توجه کافی به مزیت نسبی کالاها، درجه اهمیت و حساسیت آنها در وضع تعرفه ها و استفاده و چیدمان غلط ابزارهای تعرفه ای و غیر تعرفه ای در کنار یکدیگر است. مجموعه مسائل و مشکلات فوق به همراه جهت گیری های برنامه های توسعه اخیر تلاش برای ایجاد یک نظام بهینه تعرفه را ضروری ساخته است. بر مبنای این استراتژی براحتی می توان کالاها را از نگاه درجه اهمیت و حساسیت برای کشور تقسیم بندی نمود و با توجه به اهمیت و حساسیت کالا برای کشور، سیاست تعرفه ای در مورد آنها را به اجرا گذاشت. چنانچه سیاست تعرفه ای بر پایه استراتژی بلندمدتی با این خصوصیات بنا شود مسلماً دارای حداقل نوسانات سالانه خواهد بود.

معادل تعرفه ای فیله ماهی و گوشت ماهی یخ زده از سالهای آغازین دوره مثبت بوده ولی به تدریج با توجه به رشد بسیار سریعتر قیمت های داخلی نسبت به جهانی در سالهای ۹۰، ۹۱ و ۹۲ نهایتاً به درصد بالای ۷۶/۷ درصد رسیده است. محاسبه معادل های تعرفه ای با توجه به متوسط قیمت سیف جهانی نیز همین روند را تجربه می کند. معادل تعرفه ای میگو با توجه به قیمت سیف ایران و نیز قیمت سیف جهانی، در کل دوره منفی بوده و بین ۳۷- تا ۸۹- درصد نوسان داشته است بدیهی است که پایین بودن قیمت داخلی میگو در ایران نسبت به قیمت های خارجی عامل تاثیرگذار بر منفی شدن معادل تعرفه ای این محصول در ایران می باشد و همین عامل نیز بر افزایش صادرات این محصول در طول دهه گذشته اثرگذار بوده است. در مورد تن ماهیان با توجه به رشد بسیار سریع قیمت داخلی این محصول نسبت به رشد کند قیمت های داخلی، هنوز قیمت داخلی این محصول پایین تر از قیمت های جهانی است و بر این اساس معادل تعرفه ای این محصول در طول دوره بررسی منفی بوده اما قدر مطلق آن رو به کاهش است و در صورتی که در تولید آن برنامه ریزی اصولی صورت نگیرد ممکن است همانند محصول قزل آلا طی سالهای آینده قیمت های این محصول نیز از قیمت های جهانی پیشی بگیرد. محاسبه معادل تعرفه ای این محصول

بحث

آمارهای موجود از کشورهای جهان و استفاده از چندین شاخص مختلف جهانی شدن حکایت از آن دارد که به طور کل، کشورها طی سه دهه گذشته به سوی در هم آمیزی و ادغام هر چه بیشتر در اقتصاد جهانی پیش رفته اند و فرایند جهانی شدن در غالب کشورها در حال وقوع است. مقادیر برخی از این شاخصها نشان می دهد که کشورمان با داشتن یکی از بسته ترین اقتصادها، از فرایند جهانی شدن بر کنار مانده و تقریباً در انتهای صف کشورها قرار گرفته است. البته روال این شاخصها در طول زمان و نیز مقدار شاخص نرخ درهم آمیزی تجاری کشورها در اقتصاد جهانی که نشان دهنده سرعت حرکت اقتصادها به سوی جهانی شدن است، حاکی از آن است که طی سالهای اخیر، ایران گامهایی هرچند کند و کوتاه در جهت جهانی تر شدن و ادغام بیشتر در اقتصاد جهانی برداشته است.

*از مهمترین شرایط یک نظام بهینه تعرفه ای، طراحی آن بر مبنای یک استراتژی بلندمدت است. در یک استراتژی بلند مدت جهت گیری ها و برنامه ریزی های بلند مدت، مزیت نسبی محصولات، اولویت بندی محصولات از نظر درجه ارزش آوری و اشتغال زایی، استراتژیک بودن کالاها و ارتباط آن با بحث امنیت غذایی معین و مشخص است. در این استراتژی بلند مدت، جهت گیری های بلند مدت بر مبنای وضعیت تولید و بازار داخلی و خارجی محصولات بنا شده است.

در نظام فعلی عدم توجه کافی به مزیت نسبی کالاها، درجه اهمیت و حساسیت آنها در وضع تعرفه ها و استفاده و چیدمان غلط ابزارهای تعرفه ای و غیر تعرفه ای در کنار یکدیگر است. مجموعه مسائل و مشکلات فوق به همراه جهت گیری های برنامه های توسعه اخیر تلاش برای ایجاد یک نظام بهینه تعرفه را ضروری ساخته است. بر مبنای این استراتژی براحتی می توان کالاها را از نگاه درجه اهمیت و حساسیت برای کشور تقسیم بندی نمود و با توجه به اهمیت و حساسیت کالا برای کشور، سیاست تعرفه ای در مورد آنها را به اجرا گذاشت. چنانچه سیاست تعرفه ای بر پایه استراتژی بلندمدتی با این خصوصیات بنا شود مسلماً دارای حداقل نوسانات سالانه خواهد بود.

روش های کمی سازی موانع غیرتعرفه ای را با توجه به هدف کمی سازی می توان در دو گروه جای داد. چنانچه هدف از کمی سازی، اندازه گیری اثر موانع غیرتعرفه ای بر جریان تجارت باشد از یک دسته از روش ها استفاده می شود. چنانچه هدف کمی سازی اثرات موانع غیرتعرفه ای بر رفاه باشد، دسته ای دیگر از روش ها را می توان بکار گرفت. از جمله روش هایی که در دسته بندی اول (اندازه گیری اثر موانع غیرتعرفه ای بر تجارت) قرار می گیرند می توان به روش های شکاف (اختلاف) قیمتی، روش پیمایشی و مدل های جاذبه ای اشاره کرد. روش های آمار مقایسه ای، تحلیل هزینه و فایده و تجزیه و تحلیل تعادل عمومی از جمله روش هایی هستند که در دسته دوم (اندازه گیری اثر رفاهی موانع غیرتعرفه ای) کاربرد دارند (هیلمن، ۱۹۹۱).

- برخی از روش ها مانند معیارهای فراوانی و روش پیمایشی تنها شاخص هایی عددی برای ارزیابی موانع غیرتعرفه ای ایجاد نموده و اطلاعاتی در مورد میزان تاثیر این موانع بر جریان تجارت بطور مستقیم بدست نمی دهند. روش هایی مانند مدل های جاذبه ای و تحلیل های اقتصاد خرد و تعادل عمومی به ارزیابی تاثیر موانع غیرتعرفه ای بر جریان تجارت و رفاه می پردازند و عموماً از نتایج روش اندازه های فراوانی به عنوان متغیر در این مدل ها استفاده می شود. نهایتاً دسته دیگری از روش ها مانند روش بانک جهانی، شکاف قیمتی و کشش تقاضای وارداتی قادرند اندازه های مفیدی که نشان دهنده معادل تعرفه ای موانع غیرتعرفه ای باشد، بدست دهند.

- افزایش بی سابقه و قابل توجه نرخ ارز در سال ۹۱ و افزایش تحریم های ظالمانه علیه کشورمان باعث نوسانات زیاد در مقادیر صادرات و واردات کشور گردید و موجب تاثیر گذاری قابل توجه در معادل های تعرفه ای محصولات مختلف شده است.

- با توجه به غیرمناسب ارزیابی شدن روش بانک جهانی و بیش از اندازه زمان بر و هزینه بر بودن روش کشش تقاضای وارداتی برای مطالعات محصولی، رویکرد شکاف قیمتی علی رغم مشکلات آن برای محاسبه معادل تعرفه ای در مطالعات محصولی هنوز مناسب ترین روش به نظر می رسد (مقدسی، ۱۳۸۶).

- نتایج معادل تعرفه ای در مطالعات مختلف از حیث علامت عمدتاً سازگارند اما از لحاظ عددی نتایج متفاوت می باشند. ۱۸
- معادل های تعرفه ای به خاطر روند ناپایدار قیمتها دچار تغییرات نسبتاً زیادی هستند.
- مقایسه بین میزان و روند موانع تعرفه ای و معادل های تعرفه ای گویای عدم سازگاری و نبود رابطه معنادار بین آنها است.

پیشنهادات

- طراحی نظام تعرفه ای بر مبنای یک استراتژی بلند مدت
- برقراری نظام تعرفه ای که حداقل نوسانات سالانه را داشته باشد.
- ایجاد نظام تعرفه ای انعطاف پذیر و دارای قابلیت لازم برای انعقاد موافقتنامه های دو جانبه و منطقه ای و فرامنطقه ای
- طراحی نظام تعرفه ای که توانایی حمایت موثر و منطقی از تولیدات داخلی را داشته باشد.
- استفاده از انواع ابزارهای متنوع تعرفه ای در نظام تعرفه ای استفاده از روش شکاف قیمتی به عنوان کاربردی ترین روش موجود برای محاسبه معادل تعرفه ای نیازمند آمار و اطلاعات دقیق و جزئی است. لذا پیشنهاد می گردد آمار و اطلاعاتی موجود توسط اداره آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی و سازمان شیلات جمع آوری گردد.
- مقادیر معادل تعرفه ای محصولات در مطالعات مختلف به دلایلی مانند تفاوت منابع آماری و عدم همسانی محصولات مورد مطالعه متفاوت می باشد. از این رو در وضع تعرفه بر محصولات نمی توان تنها شکاف

- مهمترین مشکل در محاسبه معادل های تعرفه ای برای محصولات تهیه آمار و اطلاعات قابل اعتماد و در حد امکان جزئی است.
- با توجه به عدم اختیار بودن آمار و اطلاعات کاملاً قابل اعتماد، تغییر پذیری قیمتها و اتکای روش شکاف قیمتی به قیمتهای داخلی و جهانی و تفاوتهای کیفی و عدم همسانی کامل محصولات مورد مطالعه، اتکای صرف به محاسبه معادل تعرفه ای برای اعمال حمایتهای تعرفه ای به تنهایی مناسب و مثمر ثمر نمی باشد.
- مقایسه روند رشد قیمت های داخلی و قیمت جهانی محصولات ذکر شده شیلاتی نشان می دهد که روند رشد قیمت داخلی این محصولات در طول دوره مورد مطالعه بخصوص در سال های ۹۱ و ۹۲ بسیار بیشتر از قیمت های جهانی این محصولات می باشد(غیر از میگو و ماهیان اصلاح نژادی، تکثیر و پرورش)
- محصولات ماهیان زینتی، فیله ماهی و انواع گوشت ماهی در طول دوره دارای معادل تعرفه ای مثبت هستند و این روند افزایشی مثبت معادل تعرفه ای در طول دوره بدلیل افزایش قیمت های داخلی نسبت به قیمت های جهانی می باشد. محصولات تن ماهیان و قزل آلا نیز از روند منفی به سمت معدل تعرفه ای مثبت حرکت کرده و قزل آلا در سال های پایانی دوره مثبت شده است بدیهی است روند مذکور هشدار می محسوب می شود که این محصولات نیز به سرنوشت ماهیان زینتی، فیله ماهی و انواع گوشت ماهی یخ زده گرفتار شوند. با مطالعه رفتارهای قیمتی محصولات شیلاتی در داخل و خارج، می توان چنین برداشت کرد که اگر چه در سالهای ابتدایی دوره و قبل از آن نیازی به حمایت تعرفه ای آنچنانی، برای بسیاری از محصولات شیلاتی مورد مطالعه به علت قیمت های پایینتر داخلی نسبت به قیمت های جهانی وجود نداشته است، اما رشد مداوم و شدید قیمت این محصولات باعث شده است که هم اکنون این محصولات در مقابل واردات نیاز به حمایت تعرفه ای داشته باشند.

۱- از این دست مطالعات می توان به کمیجانی، اکبر و همکاران (۱۳۸۰)، پرمه، ز و سیدی، م. ه. (۱۳۸۲) و حسینی، م. ع. و فاضل، م. (۱۳۸۲) اشاره کرد.

۳: کشاورزی و جهانی شدن اقتصاد، تهران موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، چاپ اول. سازمان برنامه و بودجه، قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۳-۱۳۷۹). تهران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، چاپ اول، ۱۳۸۲.

عباسی. ز. و حسینی، ع.، ۱۳۹۲، تعیین معادل تعرفه ای واردات محصولات صنعت فولاد ایران، فصلنامه پژوهش های بازرگانی، شماره ۶۸، ۲۰۱-۲۳۷

کمپجانی، ا.، (۱۳۸۰)، مقررات دسترسی به بازار محصولات کشاورزی در موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت و اثرات آن بر اقتصاد کشاورزی ایران، وزارت جهاد کشاورزی، موسسه پژوهش های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، چاپ اول.

گمرک جمهوری اسلامی، سالنامه آمار بازرگانی خارجی جمهوری اسلامی ایران (واردات)، (۹۲-۱۳۸۶)، تهران، دفتر آمار و خدمات ماشینی گمرک جمهوری اسلامی ایران.

گیلن، م.، (۱۳۸۰). "جهانی شدن، تمدن ساز، مخرب یا ناتوان"، ترجمه محمود دیبایی، ماهنامه آفتاب، شماره ۱۲.

مقدسی، ر. (۱۳۸۶)، بررسی روشهای کمی سازی موانع غیر تعرفه ای و محاسبه معادل تعرفه ای آن در بخش کشاورزی ایران، طرح پژوهشی، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران.

موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی (۱۳۸۲)، چارچوب کلی برای منطقی کردن تعرفه های کشور، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، معاونت پژوهش های بازرگانی - اقتصادی، وزارت بازرگانی.

واترز، م.، (۱۳۷۹). جهانی شدن، ترجمه اسماعیل مردانی گیوی و سیاوش مریدی، سازمان مدیریت صنعتی

قیمتی (معادل تعرفه ای) محصولات را ملاک عمل قرار داد و لازم است در کنار نتایج معادل تعرفه ای، به وضعیت بازارهای داخلی و جهانی محصولات توجه بیشتری مبذول شود.

- با توجه به وضعیت حاکم بر معادل تعرفه ای غالب محصولات مورد مطالعه، پیشنهاد می شود سیاست های مناسب در راستای برنامه ریزی برای تولید این محصولات مانند ماهیان زینتی و ماهیان مولد در داخل کشور صورت پذیرد و از طرفی با برنامه ریزی بلند مدت در زمینه میگوی پرورشی وضعیت صادراتی این محصول را در تجارت شیلاتی حفظ نمود و در راستای بهبود آن کوشیدبدهی است می توان با برنامه ریزی قدرت رقابتی مابین محصولات را از نظر کاهش هزینه ها و مقوله مزیت نسبی در بازارهای جهانی که به سمت کاهش تعرفه ها در تجارت جهانی پیش می روند افزایش داد.

- منطقی و مناسب تر نمودن سیاستهای تجاری با در نظر گرفتن وضعیت قیمت‌های داخلی و جهانی در وضع تعرفه ها

- نظر به روند افزایشی حاکم بر معادل تعرفه ای محصولات، در پیش گرفتن سیاستهای تجاری و ارزی هماهنگ و انتخاب ابزارهای مناسب تعرفه ای به منظور استحکام بخشیدن به دیوار تعرفه ای در شرایط تثبیت تعرفه ها ضروری است.

منابع

اداره کل مقررات صادرات و واردات، مقررات صادرات و واردات و جداول ضمیمه آن، ۸۳ - ۱۳۷۶، شرکت چاپ و نشر وزارت بازرگانی.

پر مه، ز. و سیدی، م. ه.، (۱۳۸۲). سیاستهای حمایتی، دیدگاه‌های بین المللی و کشاورزی ایران، مجموعه مقالات نخستین همایش کشاورزی و توسعه ملی، جلد ۳: کشاورزی و جهانی شدن اقتصاد، تهران موسسه پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، چاپ اول.

حسینی، م. ع. و فاضل، م.، (۱۳۸۲) سیاست تجارت کشاورزی ایران در فرآیند جهانی شدن، مجموعه مقالات نخستین همایش کشاورزی و توسعه ملی، جلد

- Anderson, J.E. and Wincoop, E, (2001).** "Gravity with Gravitas: A solution to the border puzzle." Boston College and NBER.
- Anderson, J.E., (1979).** "A Theoretical Foundation for the Gravity Equation." *American Economic Review*, 69, March 106-116.
- Baldwin, R., (1970).** *Non tariff distortions in international trade.* Brookings Institution, Washington.
- Beghin, J. C. and Bureau, J. C., (2001).** Measurement of Sanitary, Phytosanitary and Technical Barriers to Trade, A consultants report Prepared for the Food, Agriculture and Fisheries Directorate, OECD.
- Bora, B., (2003).** The Quantification And Impact of Non- Tariff Measures, Published in OECD Tool kit for Trade Policy Markets II, The Market Access in the Development Agenda, Paris: OECD.
- Bora, B., Kuwahara, A. and Laird, S., (2002).** Quantification on Non-Tariff Measures, UNCTAD Policy Issues in International Trade and Commodities Study Issue, No. 18, 2002.
- Deardorff, A. and Stern, R., (1997).** "Measurement of Non-Tariff Barriers", OECD Economics, Department Working Paper No. 179, Paris, OECD.
- Economic Research Service/USDA: Agriculture Outlook (1999).** Agriculture & the Evolution of Tariff Bargaining, August, 1999.
- Hillman, J. S., (1991).** Technical Barriers to Agricultural Trade, West view Press, Boulder.
- Jensen, J. and Tarr, D., (2002).** Trade, Foreign Exchange and energy policies in the Islamic Republic of Iran, Reform Agenda, economic Implication and Impact on the Poor, World Bank.
- Laird, Sam and René Vossenaar, (1991).** "Porqué nos preocupan las bareras no arancelarias?", *Informacion Comercial Española*, Special Issue on Non-tariff Barriers, November, pp.31-54.
- Movchan, V. and Eremenko, I., (2003).** Measurement of Non- Tariff Barriers: The Case of Ukraine, Prepared for the Fifth Annual Conference of the European Trade Study Group(ETSG), September 11-13, 2003, Madrid, Spain..

Methods on quantification of non-tariff barriers equivalents of fishery products

Zeraatkish Y.*

*drzeraatkish@gmail.com

Young researchers and elite club, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran

Received: July 2015

Accepted: December 2015

Keywords: Non-tariff barriers, Tariff equivalent, Price gap, Fishery sector-appraise the methods on quantification

Abstract

Fishing water resources and aquatic breeding, is of great importance for the region and the country's economy. Professional fishing and fish farming, employment and income opportunities for people in different parts of the country has created. Articles 115 and 33 of the third and fourth five year economic, social and cultural development plan emphasize on the elimination of non-tariff barriers and replacement of tariff equivalents. So the methods which can be used for quantification of non-tariff barriers should be identified and compared. In this paper tariff and non-tariff barriers of fishery products within time period 2007-2014 are analyzed by price wedge method. The price wedge method yield a tariff –equivalent estimate of technical barriers to trade. The main findings reveal superiority of price-wedge method. Also majority of products under study such as ornamental fish, fish breeding and trout show an increasing tend in terms of tariff equivalents.

* Corresponding author